

DR. KAROL GLASER:

NEMŠKA „MODERNA“.

IZ NOVEJŠE NEMŠKE KNJIŽEVNOSTI.

erman Sudermann, r. l. 1857. v Matzikenu na Vzhodnem Pruskem, je naenkrat zaslovel po svoji igri „Čast“. Nihče se ni zmenil poprej zanj, dasi je bil že mnogo let delaven na pripovedniškem polju. Ko si je z omenjeno igro pridobil ime, so še le zasloveli njegovi pripovedniški spisi. Skoraj vsako njegovih del je zbudilo odpor in priznanje, on sam pa je hodil mirno svojo pot, ne gledaje ne na desno ne na levo. Držal se je načela: „Ustvarjaj umetnik, in ne govori.“ Spisal je dva odlična romana, preden je zaslovel kot dramatik: „Frau Sorge“ in „Katzensteg“; prvi roman je izšel že triintridesetkrat, drugi pa petindvajsetkrat; njegov tretji roman „Es war“ je doživel devetnajst natisov.

Zarad tega se moramo najpoprej seznaniti s Sudermannom kot pripovednikom. V romanu „Frau Sorge“ ni nič blestečega, nič senzacionalnega: preprosti predmet prevevata idealizem in resnoba. Vsebina nam predočuje navadno človeško usodo, a na pretresljiv način. Premožni stariši so prišli na kant in so se morali z lepega posestva preseliti v revno kočico na barju; oče je začel sovražiti svet in trpinčiti svojce, in slabotna mati je hiralala. Junak povesti, slaboten deček, je prestal mnogo preziranja od brata in udarcev od trdega očeta. Ko je v trpljenju dorastel, mu zasije zvezdica v tužno življenje. Hči novega posestnika na bivšem posestvu njegovih starišev ga osreči s svojo ljubeznijo. Izumil je bil neki stroj in si s tem mnogo opomogel. Njegov oče se hoče maščevati nad novim posestnikom; da bi zabranil maščevanje in očetu prihranil sramoto, pa za časa maščevalnega djanja upepeli dom in očetu povzroči smrt. Dve leti je zaprt. Iz ječe oproščenega, ga hči novega posestnika vzame v srečen zakon.

(DALJE.)

Dejanja ni dosti v tej povesti; plastično je hotel pisatelj razjasniti večno resnico, da človeka skrb tare od mladosti do smrti: samo neumorna delavnost brez upa na hvaležnost ga drži pokoncu.

Bolj zamotan je roman: „Der Katzensteg.“ Dejanje se vrši 1814. l. za časa francoskih vojen. Pariški mir je sklenjen, in nemški vojaki so se vrnili v domovino. Med temi tudi vzhodnopruski poročnik Baumgart, ki se ni mogel veseliti vrnitve v domovino, kajti kruta usoda ga je pod tujim imenom pognala na bojišče, da bi opral težko krivdo. On je sin in dedič razupitega barona Schrandena, ki je 1807. leta na izdajalski način privedel Francoze od grada Schranden čez mačjo brv Prusom v ozadje. Ko sin izve o tem izdajalstvu, izgine mir iz njegovega srca. Kakor njegov umrli oče, tako je tudi sin samoval na gradu, obsut z zaničevanjem tamošnjih ljudi. Samo eno bitje mu je vdano, tista dekla, ki je Francoze povedla čez omenjeno brv in s katero je oče imel prepovedano razmerje. Tudi sin se vda strasti. Blizu omenjene brvi zadene maščevalna krogla, namenjena grajščaku, njegovo ljubimko, da se z brvi zvrne v reko, on pa se takoj drugi dan zopet oglasi k vojakom in je baje pal v bitki pri Ligny.

V tem romanu, ki ima krasne posamezne prizore, je prišel Sudermann glede etike do skrajnosti, tu se odkrivajo najvišji prepadi izprijenosti. Neverjetno je, da bi ljudje na tak način preganjali sina izdajalca, sina, ki je vendar storil vse, da bi izbrisal madež očetov. Jako neugodno vpliva na čitatelja to omahovanje med dolžnostjo in strastjo. Čitatelja se polastita nesoglasje in nevolja, ki ju ne moreta izbrisati niti umetnost pripovedanja, niti smer pisateljeva, ki hoče dokazati, da zlobnež zapada kazni.

Podobno tvarino obdeluje tretji roman, „E s w a r“, izdan 1894. l., v katerem hoče junak povesti tudi po vrnitvi v domovino začeti novo življenje; pa tukaj ni krivda na očetu, nego na osebi sami, ki se vrača. Ne bomo navajali vsebine in dejanja, nego le omenjamo, da tudi tukaj nastopajo kot glavne osebe vzhodnopruski „junkrji“, brutalne in nasilne osebnosti, ki hočejo s ciničnim humorjem olepšati svoja sirova dejanja. Predmet je zopet prešestvovanje; najneugodnejši vtisk dela junakinja, ki je prevarila dva moža in ki sama pravi o sebi, da je „sestavljena iz laži in zvijače in da ima na obrazu krasoto, v srcu pa pekel“. Nekdo sodi, da je Sudermann preveč zlobe nakopičil na tem čelu, in da je s tem škodil povesti in sebi; škoduje pa si pisatelj tudi na ta način, da izkuša vse te pregrehe pokriti z nekako usodo. To „aristokratsko“ moralno modroslovje pa nam vzbuja brezbriznost za etična načela.

Sudermann je izdal tudi zbirko novel. V dveh novelah „Die Geschwister“ opisuje Sudermann isto tvarino na dva načina: gorko bratovsko in sestrsko ljubezen, katero uniči tretja oseba. V prvi nastopita dva brata: starejšega vara žena mlajšega; v drugi pa sta dve sestri: mlajša ljubi moža starejše. Ob postelji svoje na smrt bolne sestre vsklikne pregrešno: „Oh, da bi le umrla!“ Ko bi pa lahko dosegla svoj smoter, se sama usmrti.

Čudna je novela „Geschichte der stillen Mühle“. Na premožnem mlinu gospodarita dva brata Felshammer; starejši brat Martin, malobeseden, okoren človek, in devet let mlajši Janez, veseljak prave korenike. Obljubila sta si, da se nikdar ne ločita. Mlajši mora iti med ulane v Berlin, starejši pa svoje srce podari lepi in živi Jerici, hčeri bližnjega mlinarja. Vojak pride domov in razdre lepo rodbinsko razmerje. Zdaj hoče zbežati v Ameriko in se na tihem posloviti od svačinje. Martinov hlapec privede gospodarja na dotično mesto; Martin hoče že s sekuro zamahniti. Tedaj ga izdajalski brat spomni tistega brata, katerega je Martin v hudi jezi

udaril, da je ohromel. To se je zgodilo na mostu čez globok potok. Martin je sebe in brata pognal v globočino. Bratove žene so se ljudje kot čarovnice izogibali. Povest je živahna, pa pisatelj je sam oslabil dobri vtisk s svojim izrekom, da se je na tak način prešestna žena pokorila za zločin, ki se imenuje „mladost“; če hoče pisatelj njeno postopanje zagovarjati z njeno mladostjo, potem se lahko vse opraviči, in na svetu mora izginiti čut pravičnosti.

V noveli „Der Wunsch“ analizira mlada zaročenka svojemu zaročencu vse dogodke svojega življenja; našel pa je to izpoved napisano v dnevniku po njeni smrti. Taka izpoved je nenaravna, neverjetna in neznosna, kakor tudi vsebina novele „Die Geschwister“. In kakor da bi se pisatelj ne mogel ločiti od te stvari, jo zopet obdeluje v povesti „Das Sterbelied“. Ta povest žali pa poleg tega še verski čut, tako da se sploh ne more smatrati za umotvor.

Tudi zbirka novel „Im Zwielficht“ nima posebne vrednosti, ker obsega dvanajst navadnih črtic, kakršne se pišejo za podlistke. Vsaka teh črtic opisuje razmerje moža do žene. Možje nastopajo kot blaziranci velikega sveta.

V pripovednih spisih je pisatelj nastopil kot samosvoja osebnost; giblje se na domači zemlji, katero pozna izvrstno, kakor tudi slabosti polabskih plemičev na kmetih, teh posebnežev, oseb visoke rasti, ponosnih in brezobzirnih. V začetku se vsaka njegova povest razprede na široko; ker pa pisatelj ni toliko potrpežljiv, da bi v istih razmerah nadaljeval, mu osnova proti koncu nekako pomedli.

V povesti „Jolanthes Hochzeit“ pripoveduje stari baron Hanckel romantične zgodbe robatega plemenitaša na kmetih ob Labi: kako se je zaročil in poročil z lepo Jolantho iz Krakova, ki je bila 20 let mlajša od njega in kako jo je prepustil mlademu Lotharju Pützu.

Če pregledamo vse te povesti, razvidimo, da je Sudermann nastopil z določenimi načeli kot pisatelj, da ima bogato domišljijo,

drastičen zlog, da ume dobro porabiti tehnična sredstva, da je opisal posebno razmere svoje ožje domovine, kakor je na primer Spielhagen opisal svoje pomorjanske „Junkerje“. Bolj se mu posrečijo moški kakor ženski značaji, kateri so preveč umetni in nenaravni. Pisatelj ima živ čut za prirodo, katero zna vedno prilagoditi povesti. Slaba stran njegova je stereotipnost, ker hoče isti predmet opisati večkrat, samo da izpremeni osebe, ter neodločnost v etičnem naziranju, ker hoče vse pregrehe ljudi opravičiti z vplivom takozvanega „milosrčja“.

Oglejmo si sedaj Sudermanna kot dramatika!

Sudermannovo igro „Die Ehre“ so prvič predstavljali 1889. l. v Lessingovem gledališču v Berlinu. Odtlej je Sudermann spisal mnogo iger, ki so se tolikokrat predstavljale pa tudi natisnile, da skoro ne najdemo za to primere pri živem pisatelju. „Die Heimat“ je natisnjena 18krat, „Die Ehre“ in „Sodoms Ende“ 16krat, „Glück im Winkel“ 9krat in „Schmetterlingsschlacht“ 5krat.

Ker se je igra „Die Ehre“ že predstavljala v Ljubljani, in je torej znana njena vsebina, se tukaj ž njo ne bomo bavili pobliže.

Kakor v igri „Die Ehre“, tako Sudermann tudi v „Sodom's Ende“ predstavlja dvoje nasprotij, ki stanujeta v isti hiši: Nasproti si stojita salon gospe Ade Barczinowske in revno domovanje Janikowa; zalega hudobe je tukaj salon, a samo še ostudnejši nego drugod. Zato pa je upor proti tej igri bil še hujši nego proti „Časti“. Tukaj se pogubi junak, ker prezira nravsvene ukaze dolžnosti; z neizprosno resnobo je slikan „milieu“, v katerem se giblje tak junak. Nekateri so vpraševali, se li res nahajajo taki ljudje v Berlinu; drugi so rekli, da se dá sklepati iz pojavov izredne nravsvene izprijenosti, da so tudi take osebe v glavnem mestu Nemčije. Sudermann se utegne opravičevati s tem, da pokaže na Schillerjevo igro „Kabale und Liebe“. Igra ni uspela, ker se je tukaj naturalizem pokazal v pregnusni obliki. S to igro je pisatelj zagazil; izprevidel je to sam in se je

vrnil k prostim svojim nazorom, kar dokazuje igra „Die Heimat“.

V tej igri nam predstavlja pisatelj nasprotstvo, ki nastane iz tega, da se kdo po mnogih letih vrne v domače razmere popolnoma drugačen. V malem mestecu v pokoju živeč častnik je zavrzel hčer, ki se je v tujini razvila v slavno gledališčno igralko. Prišla je gostovat v glavno mesto tiste dežele. S svojim spremstvom se je ustanovila v hôtelu „Deutsches Haus“ in je od ondod poslala nekaj šopkov na očeta dom. Njena teta staršem naznani njeno stanovanje, in pastor Heffterdingk, ki jo je bil snubil pred dvanajstimi leti, izkuša očeta sprijazniti s hčerko.

Herman Sudermann.

Oče odločno zahteva, da mora za časa svojega gostovanja hči stanovati pri njem in ne v hôtelu. Ona privoli s tem pogojem, da je nihče ne sme prašati po njeni preteklosti. Prepir nastane med njo in med vladnim svetnikom Kellerjem. Oče zahteva, da se morata poročiti radi poprejšnjih razmer, ali se pa hoče na stare dni — dvojebojevati. Njegova hči izjavi, da Keller ni bil njen edini ljubimec. To starca razbesni tako, da ga zadene kap in mu konča življenje.

Vsa dejstva, ki se tu navajajo, so tako prisiljena, da si človek težko misli, da je kaj takega možno ali verjetno. Dasi so taki častniki dostikrat čudaki, pa vendar ni ver-

jetno, da bi oče čez dvanajst let svoji prosluli hčerki stavil take malenkostne pogoje za spravo. Že v začetku je smatral to za veliko ponižanje svojega dostojanstva, da bi se njegova hči izobrazila za gledališčno igralko. Tudi ni verjetno, da bi njen bivši ljubimec uprav na očetov dom hodil škandal delat.

V revščino srednjega stanu nas uvaja igra „Die Schmetterlingsschlacht“. Po smrti davkarskega nadzornika Hergentheima zaide njegova vdova radi pičle pokojnine s tremi lepimi hčerkami v veliko revščino. Najmlajša hči, spretna slikarica, zasluži s svojimi metuljskimi uzorci za neko tovarno marsikak tolar. Sin tovarnarja Winkelmana se zagleda v najstarejšo hčerko, katero je bil zapustil neki bankrotêr. Dasi je torej najstarejša Elza že zaročena, se vendar snide s svojim prvim zaročencem in povabi še najmlajšo sestro Reziko na sestanek! Slučajno pride k temu sestanku, ki se vrši na domu Hergentheimovih, zaročenec Winkelman. Nekoliko vinjena zašepče najmlajša sestra na uho Winkelmanu, naj pusti najstarejšo in naj poroči njo! Ne navajamo vse vsebine, saj je to dovolj. Na Dunaju so predstavljali to igro; dosegla je zunanji uspeh, ker sta v njej nastopila izborna igravca Mitterwurzer in gospa Hartmannova.

Svojo priljubljeno tvarino — vrnitev — je Sudermann porabil tudi v igri „Glück im Winkel“. V vzhodno-pruskem mestecu živi kot ravnatelj trirazredne latinske šole Wiedemann, ki je pokopal vse svoje nade, da bi prišel še kam višje. Prva žena mu je zapustila dobrosrčno, pa oslepelo hčerko in dva živahna sina. Oženil se je Wiedemann s plemenito in lepo guvernanto, s katero se je seznanil v rodbini, kjer je poučeval kot dijak. Sin tiste rodbine se je bil zagledal v lepo guvernanto in ko je izvedel, da je zdaj soproga njegovega bivšega učitelja, jo je hotel z vso plemenitaško sirovostjo oskruniti.¹⁾ Ne ukrasti, s silo hoče vzeti rektorju

¹⁾ On sam pravi: „In mir ist eine Sorte von Blut, eine niederträchtige, die nicht zu bändigen ist.“

srečo. Hud boj nastane med ženo in zapeljivcem; z besedami mu prizna, da ga je ljubila, a reče, da upa zdaj zastoj. Na videz se vdá in zahteva do drugega jutra premisleka. Ona hoče skočiti v vodo, pa on jo sreča na smrtni poti in ona mu prizna vse. On ji reče: Idi spat, dete, idi mirno spat; jutri bo naša hiša čista!

Vsak človek bi pričakoval, da nastane med možema oster spor. Tukaj ni pravega konca. Pokazati bi se moralo, kako bo rektorjeva hiša očiščena. Rektor ne napravi dobrega vtisa, ker je preveč mevžast; mirno je pripuščal, da se je plemenitaš celo v njegovi prisotnosti nedostojno vedel proti njegovi soprogi.

Dve gledališčni igri, vsaka v enem dejanju, sta združeni pod naslovom „Morturi“. V eni igri se predstavlja usoda vsega naroda, v drugi pa ene posamezne osebe. Torej vidimo tudi tukaj stereotipnost. Prva igra ima naslov: „Teja“ in nam predočuje zgodovinsko snov iz stare germanske zgodovine. Goti so vladali v vsej Italiji, Teodorik Veliki je snoval celo vsegermansko državo. Po njegovi smrti l. 526. je zmagal cesar Justinijan, dokler med Goti ni nastopil za kralja Badvila, ki je bolj znan pod imenom Totila. Leta 543. je podjarmil Neapol, 546. pa celo Rim; l. 551. je bila premagana gotska mornarica, 552. pa gotski pešci; tudi Totila je padel. V Paviji so Goti za kralja izvolili Teja. Med neštevilnimi nevarnostmi je prodril do Neapola. Narses jim je zaprl dovoz od morja sem. Tri dni so se Goti bojevali, ne da bi bili kaj použili: tu imajo voliti samo med smrtjo po gladu ali po meču. Snov je pisatelj posnel po zgodovinskem poročilu. Napisal je čisto tragedijo — glada. Nevarno je tak predmet porabiti za žaloigro; pisatelj si je pomagal tako: Dejstvo, da se mora umreti, je izpremenil v voljo, da se hoče umreti. Sudermann je zgodovinsko dejstvo izpremenil v psihološko dramo. Da bi tvarina ne bila preveč enolična, je vpletel tudi ljubezenski prizor. Pred gotovo smrtjo se Teja zaroči in tako najde vsaj eno dušo, ki

je popolnoma navezana nanj. Ona vsaj sluti, kako nesrečen mora biti mož, ki se je vedno bojeval za izgubljeno stvar, in njega ta zavest ujunačuje.

Kar se je v tej drami vršilo z vsem narodom, to opisuje pisatelj v igri „Fritzchen“ na eni osebi. Fritzchen je zadnji potomec plemenitaške rodbine Drosse, živahen in veseljaški častnik, edinec svojih roditeljev, premagovavec ženskih src. Razžalil je bil neko gospico in se mora bojevati v dvoboju, ker more samo na tak način rešiti svojo čast, kakor to zahtevajo subjektivni nazori tistega družbinskega sloja, v katerem živi Fritzchen. Objektivno niso opravičeni ti nazori, pa tistim ljudem, ki so vzgojeni v napačnih naziranjih, so postali nekaka subjektivna potreba.

Še ena enodejanka je pridružena pod skupnim imenom: „Morituri“, namreč „Das Ewig-Männliche“, ki pa po svoji vsebini ne spada v to družbo; bržkone je samo klin za silo.

Zadnje Sudermannovo delo, katero je šlo v novejšem času s precejšnjim uspehom po nemških odrih, je njegov „Johannes“. Svetopisemsko zgodbo Janeza Krstnika Sudermann tolmači po svoje. Priznati se mora pač Sudermannu, da se je potrudil nam naslikati idealno podobo, a primešal mu je mnogo subjektivnega. Janez nastopa kot

entuziastičen deklamator. Heroda slika Sudermann kot omahljivca, ki ni sam tako zloben, a ženske ga izpridijo. Nekaj posebnega je naredil Sudermann iz Herodijade. Ta je še polotrok in se zaljubi v — Janeza. Ker Janeza prav nič ne gane njeno prilizovanje, ga začne sovražiti. Prav tipično je pa znal Sudermann v igri združiti stare rimske pogane in judovske farizeje. Igra se konča na cvetno nedeljo. Jezus v vsi igri ne nastopi nikoli, a sklep igre je ta, da čuje prestrašeni Herod s ceste klice: „Hosana sinu Davidovemu!“

Slovstveni zgodovinar Meyer je Sudermanna videl na Italijanskem v Bellagiu in piše o njem: „Hier, wo Eile eine klimatische Unmöglichkeit, sahen wir einen grossen Mann im weissen Flanellanzug, einen Schlapphut auf dem länglich eckigen Kopf mit dem stillvollen dunklen Bart hastig durch die Orangenalleen stürzen.“ In tako je baje Sudermann nagel v svojem delovanju: vse juhe so pretople, meso ni skuhanost in to ne prihaja od pomanjkljivega izdelovanja snovij nego od pomanjkljive odločnosti v pripravljanju. Besedo „flackern“ rabi Sudermann najrajši; tako tudi mnogo njegovih gledaliških iger nima primerne zvršetke, ker mu pri njegovem temperamentu nedostaja časa, da bi svojo stvarino od početka do konca izdelal z enako ljubeznijo.

(Konec.)

DR. KAROL GLASER:

NEMŠKA „MODERNA“.

IZ NOVEJŠE NEMŠKE KNJIŽEVNOSTI.

(KONEC.)

Gerhart Hauptmann se je porodil dne 15. novembra l. 1862. v Salzbrunnu v Šleziji. Dolgo je taval med raznimi poklici; pečal se je s kmetijstvom, potem se je napotil na Portugalsko, Špansko in Italijansko in je bil l. 1884. kipar v Rimu. L. 1885. je izdal svoje prvo delo, *Prometlidenlos*, v katerem posnema Byronovega prvenca „Childe Harold“. V tem delu poje na koncu:

Ein Dichter sein mit Strahlenglanz und Krone,
Bei dessen Tönen lauscht die ganze Welt,
Sein Sessel schwergeballte Wolken throne,
Am Firmamente leuchtend aufgestellt,
In seiner Brust die Sprache jeder Zone,
Von dessen Leier Blitz und Donner fällt.

Leta 1889. je priobčil Hauptmann prvo dramo, „Vor Sonnenaufgang“, katero je posvetil nemškima pisateljema Arno Holz-u in J. Schlaf-u, ki ju s skupnim nordiškimi imenom imenuje Bjarne P. Holmsen. Vsebinska drama je naslednja: Alfred Goth, prijatelj socialističnega gibanja in pristaš Lombrosove teorije o dedičnosti, pride v šlezijško vas, ki je obogatela, ker so tam našli premog. Prebivalci vasi so vdani uživanju in pijančevanju. V tako obogatelo kmetiško rodbino se je oženil Lottov prijatelj, zemljemerec Hoffmann. A njegova žena je pijanka, in Hoffmann prešestuje s svojo taščo, propalo žensko, katere mlajša hči, nepokvarjeno dete, se je pa zagledala v Lotha, nadejaje se, da se na tak način reši gnusnega ozračja. Toda Loth pobegne, ko spozna zrak, v katerem bi moral živeti. — Občinstvo se je zgražalo nad to vsebino, Hauptmann pa v tretji izdaji trdi, da je imel pri spisovanju drame najčistejše namene. Značaji so vobče dobro risani, toda odurni.

Leta 1890. je zagledala beli dan Hauptmannova igra „Das Friedensfest“. — Zdravnik

Scholz, njegova soproga, dva sina in hči, živé v veliki neslogi; vsak član te rodbine opazuje na drugem napake in tako se sovražijo vsi. Oče in mati sta slabo odgojila svoje otroke; oče je bil prestrog, krivičen in samopašen, mati predobra in preslaba; starejši sin, Robert, je brezsrčen cinik, mlajši, Viljem, je milejši, a tudi on udari očeta, ko sliši, da ta nasproti hlapcu obrekuje svojo ženo. Potem zapustita oče in sin dom, a čez šest let se vrmeta oba isti dan — o božičnih praznikih — oče oslabeled od bolezni, sin z mlado, krasno nevesto, katero mu zavida brat. Ob svitu božičnega drevesa nastane prepir. Očeta zadene kap . . . V tretjem in četrtem dejanju se nam v vsi krasoti in plemenitosti predstavlja lda, brata Viljema nevesta, ki premaga vse težave. — Vsi značaji so naravni.

L. 1891. je izdal Hauptmann novo gledališko igro: „Einsame Menschen“ z naslednjo vsebino: Mladi učenjak, Janez Vockerat, je sredi svoje rodbine osamljen, ker ga ne razumejo niti starši, niti njegova preprosta, dasi dobrosrčna žena. On naj po pesnikovem mnenju predstavlja „vzvišeno nezadovoljnost“. Vendar pa ta Janez ne dela vtisa ženijalne osebnosti, nego živčnega bolnika, ki bi tudi v boljših razmerah ne ustvaril nič znatnega.

Znano je, da so tkalci v Šleziji prestali mnogo reve in glada. Nemški pisatelj Paul Marx je v časniku „Magazin der Litteratur des In- und Auslandes“ 1892, napisal sestavek „Der schlesische Weberaufstand in Dichtung und Wahrheit“ o ustaji tkalcev l. 1844. Ta spis je porabil Hauptmann za svojo gledališko igro: „Die Weber, Schauspiel aus den vierziger Jahren“ 1892. Igra predstavlja v početku tkalce, ki prinesejo k tovarnarju Dreissigerju v Peterswaldav svoje

izdelke na prodaj; vsem je brati revščina z obrazov in iz vse vnanjosti. Mal deček se zgrudi na tla in kriči: „Lačen sem!“ — V drugem dejanju vidimo revno rodbino Baumert. Dasi se trudijo vsi udje rodbine do pozne noči, vendar ni soli niti moke doma. Iz Berolina pride krepak mladenič, Moritz Jaeger, bivši vojak, lepo oblečen, s tolarji v žepu. Tkalci ga občudujejo. Hujskajoče besede tega mladega moža in žganje vznemirja reveže. — Tretje dejanje nas vede v krčmo. Nastopita cunjar Hornig in kovač Wittig, ki govori o „Robspirju“ in o revoluciji. Tema se pridružijo še drugi reveži. Za žalostnimi slikami sledi slika bogastva v palači tovarnarja, kamor sta v goste prišla pastor in pastorka Kittelhaus. Pastor se z domačim učiteljem in pastorskim kandidatom razgovarja o socialnem navdušenju mlajših pastorejv. Mladi učitelj plaho zagovarja reveže in izgubi zato službo. Neki debel uradnik bogatega tovarnarja najbolj izkorišča revne tkalce, ki hrupoma pridrvé v krasne sobane. — V petem dejanju nastopi enoroki trpin-tkalec Hilse in izkuša pomiriti razburjene tovariše, zlasti ker se je njegov mladi sin pridružil upornikom. —

Vse je slikano jako plastično. A drama to ni, marveč to so bolj epične slike, ki sledijo druga drugi. Na podoben način opisuje Dostojevskij življenje jetnikov in zločincev v Sibiriji. Do one dôbe v Nemcih nihče ni tako drastično opisal razmer posameznih stanov; zato so Hauptmanna pozneje dostikrat imenovali samo pisatelja „Tkalcev“.

Poleg „Die Weber“ je spisal Hauptmann l. 1892. še igro „Kollege Crampton“. Naslednje l. 1893. pa je priobčil zopet dvoje del: „Der Biberpelz“ in „Hannele's Himmelfahrt“. „Kollege Crampton“ je alkoholu vdan profesor na akademiji umetnosti v nekem mestu v Šleziji. Niti kot človek niti kot umetnik se ne odlikuje. Tudi druge osebe, ki nastopajo, nimajo nobene značilne poteze. Človek ne ve, kaj je hotel Hauptmann povedati s to igro. — Znamenito pa je delo „Der Biberpelz“, kajti ž njim so dobili Nemci novo vrsto komedije, ki je še niso

imeli. Nekaj podobnega je Kleistov „Zerbrochener Krug“ iz l. 1808. Tatvine se vršé v komediji sami, ne pred njenim dejanjem. V igri nastopi perica Wolff, bivajoča v berlinski okolici, ki je ukradla bobrov kožuh, ki pa potem pri preiskavi s svojo zvitostjo in lokavostjo vse pridobi zase.

Veliko senzacijo je povzročil Hauptmann s svojim romantičnim umotvorom „Hanneles Himmelfahrt“. — Trdosrčni oči zelo kruto ravna s 14letno deklico, tako da ta v obupu skoči v vaški ribnik. Revico rešijo, a ona zapade hudi mrzlici in umrje v sirotišnici. To je kratka vsebina; spominja nas znane slovenske pesmice: „Sirota Jerica.“ Ves umotvor je razdeljen v dva dela. V

Gerhart Hauptmann.

prvem nastopita učitelj Gottwald in delavec Seidel, ki sta rešila deklico; potem pa voditelj bolnišnice, zdravnik in diakonisinja. Deklici se v domišljiji prikaže najpoprej oči, potem umrla mati, trije angeli; z muziko, s petjem in deklamacijami božjih poslancev se končuje prva podoba, v kateri ste se mešali domišljija in istinitost. Z drugim delom pa pesnik ni imel sreče, ker je marsikaj ponovil, kar se je zgodilo v prvem. Za te umotvore je Hauptmann dobil nagrado iz Grillparzerjeve ustanove, ker so sploh priznavali, da je „Hannele's Himmelfahrt“ v tej stroki pesništva najboljšo delo v novejšem nemškem slovstvu.

Istotako je Hauptmann izvrstno uspel z drugim delom romantične struje, „Die versunkene Glocke, ein deutsches Märchendrama“, igra, ki se je predstavljala prvokrat meseca decembra 1896 v gledališču „Deutsches Theater“ v Berlinu in naglo udomačila po vsem Nemškem. Tu pripoveduje pesnik naslednje: Mojstra Henrika naganja neprestano notranji nagib, da bi ustvaril nekaj izrednega. Nad sto njegovih zvonov se že razlega po dolinah: iz stolpa gorske cerkvice bi se naj razlegal glas njegovega najboljšega zvona. Ko zvon z velikim trudom privlečejo kvišku, povzroči hudoben gozdni duh, da se vrv utrga in zvon zdrči čez prepad v jezero. Za zvonom se zadrvi sam mojster na livado, kjer biva vila Rautendelein. Mojster je bolan na duhu in na telesu: njega ne tolaži niti ljubezen vdane mu žene, niti spoštovanje sosedov. Ko se mu pa približa Rautendelein, se Henriku obrne na bolje. Spravijo ga domov, Rautendelein ga spremlja, preoblečena v deklo. Ves pomlajen dospje do vrhunca svoje življenjske moči; vse naravne moči so mu na razpolago, zdaj gradi vzor svoje domišljije, solnčni tempelj, iz katerega se razlega igranje zvonov. To vse se vrši v gorskih višavah. Dolinski svet pa se mu ustavlja: božja sodba, ki jo je poprej naznanjal vaški duhovnik, se mu javlja:

Und wie die Glocke kaum berührt, begann
Ein Donnerläuten brausend himmelan
Und rastlos brüllend, einer Löwin gleich,
Nach ihrem Meister schrie durch Bergbereich.

Henrik preklinja v jezi Rautendelein kot copernico, kot svojo zavodnico. Po zakonih pravljичne vere mora vila v studenec in postane plen povodnjega moža, Henrik pa jo pogreša, hoče zopet kvišku v solnčno bližino, kjer gori njegov tempelj, ali peruti mu omagajo in Rautendelein ga umori z zadnjim objemom, med tem ko se jutranja zarja razliva po nebeškem oboku.

Kakor v „Einsame Menschen“ je pesnik tudi tu izbral za junaka osebnost, ki se ne razvija po lastni energiji, nego po vplivu drugih elementov. Gozdni duh je popolnoma

nov pojav na odru, zlog v tej igri pa je preveč bombastičen.

Dne 5. novembra l. 1898. so v Berlinu z velikim vspehom igrali Hauptmannovo novo igro „Fuhrmann Henschel“. Pesnik je tu iz romantike zopet stopil na realistična tla. S to igro je spravil na oder četrti stan, delavski stan. Telesno močnemu, duševno omejenemu delavcu pobere smrt zvesto družico in ga zavede v nepremišljen zakon z zvito brezsrčno deklo, dasi je svoji umirajoči ženi obljubil, da tega zakona nikdar ne sklene. Ko se Henschel prepriča, da mu je ta nezvesta, in morda tudi sokriva nepričakovane smrti njegovega otroka, se sam usmrti.

Nesimpatična oseba je Henschelov prijatelj, gostilničar Siebenhaar, ki se meša v vse reči in povzroča samo zlo in se potem izmuza kakor jegulja. Hauptmannov oče je bil tudi gostilničar in nekateri mislijo, da je pesnik v njem hotel ovekovečiti svojega roditelja.

Gledališko igro „Spiel zu Scherz und Schimpf, Schluck und Jau“, predstavljano 1900 v Berlinu, je občinstvo odklonilo. Istotako pa se je godilo drami „Michael Kramer“ istega leta.

Hauptmanna odlikuje dar opazovanja in slikanja na drobno; velikih značajev ne zna risati, dobro se mu pa posrečijo takozvane milieu-podobe, podobe, na katerih se vidi, kako na človeka vplivajo razmere, v katerih živi. Hauptmann ne išče efektov nego goji sočutje do svojih junakov, motijo ga demokratične fraze, vendar je hodil odločno svojo pot. Njegova prva dela kažejo, da je tudi nanj vplival najnovejši nemški „Sturm und Drang“: „Weber“, „Biberpelz“ in „Fuhrmann Henschel“ so njegovi najznačilnejši proizvodi.

Vprašati bi utegnil kdo, v kakem odnošaju je moderna nemška drama do Shakespeareja. To moramo povdarjati, da je Lessing Shakespeareja porabil v svojem boju proti francoski drami, da so ga na nemško prevajali najodličnejši pesniki, in da se morda ni v nobenem jeziku toliko pisalo o brit-

skem dramatiku, kakor v nemškem; na Nemškem je tudi društvo „Deutsche Shakespeare-Gesellschaft“, ki šteje med svoje člane cesarja Viljema II. in še štirinajst drugih oseb iz kraljevskih in knežjih rodov. Kljub vsemu temu je vpliv Shakespearejev na novejšo nemško dramo jako neznamenit; k večjemu nas Hauptmannov „Schluck und Jau“ spominja Shakespearejeve igre „Krotitev zle žene“.

Značilna poteza moderne nemške drame je ta, da slika in poudarja „milieu“, to je odvisnost osebe od razmer, v katerih živi; moderna nemška drama je kolikor toliko tožiteljica, opravičuje pa obtoženca z razmerami, v katerih je živel, dočim so pri Shakespearu vse osebe same odgovorne za svoja dejanja in predstavljajo v nekem obziru Nietzschejeve „nadjudi“, ki se s svojo močjo in odločnostjo opravičujejo svojo nadvlado nad drugimi. Shakespeare predstavlja rad genijalne ljudi in preiskuje nevarnosti, v katerih se nahajajo, v moderni nemški dramati pa vidimo večinoma slabotneže in omahljivce, in če nastopajo tudi odličnejše osebnosti, jih pisatelji izkušajo zenačiti z vsakdanjimi ljudmi in v tem je moderna drama prava slika sedanjih razmer. Ženialen človek zmaga tam „milieu“, pri modernih pa zmaga „milieu“ junaka; pri Shakespearu vlada „volja do življenja“, pri modernih pa „zanikanje ali odmikanje od življenja“; pri Shakespearu govori bolj domišljija, pri modernih pa preračunjenost. Moderna drama se bo morala pomladiti pri Shakespearu, če bo hotela priti do trajne veljave.

Najnovejšo slovstveno zgodovino je Nemcem napisal Adolf Bartels v Lipsiji 1902 v dveh zvezkih; v drugem obdeluje 19. stoletje. Ostro ga napadajo židje, n. pr. v tedniku „Die Zeit“ in „Literarisches Echo“. On pravi proti koncu svoje knjige:

„Nein, du deutsches Volk, lasse dich nicht durch die grossen Worte der „Modernen“ beirren, bleibe deinem germanischen Volkstum treu, reinige es, vertiefe es, halte es heilig! Wir wollen sein, wie wir

sind, oder wir wollen nicht sein, wollen uns unser Deutschtum nicht durch „Europäertum“ verflachen lassen, nicht durch das Judentum, den realen Feind, verfälschen und verderben lassen. Ob wir besser sind, als die übrigen Nationen, darüber zerbrechen wir uns nicht den Kopf, auch ist es uns ziemlich gleichgültig, ob wir an der Spitze der Civilisation marschieren, aber leben wollen wir, uns voll ausleben, und dem besten Geiste unserer Väter treu sein.“

Markantne četudi ne najvplivnejše osebnosti nemške „moderne“ so dalje te-le: Brata Henrik in Julij Hart, porojena 1855 in 1859, ki sta se po dovršenih studijah takoj naselila v Berlinu in se poprijela pisateljjevanja. Prvi je v zbirki „Weltplüngsten“ objavil dovršene pesmi in naslikal v epski pesmi „Das Lied der Menschheit“ razvitek človeštva, drugi pa je podal v zbirkah „Sansara“, „Homo sum“ in „Triumpf des Lebens“ sijajne slike. — Karl Bleibtreu, rojen 1859 v Berlinu, se je po daljših potovanjih posvetil tudi samo pisateljjevanju; njegov spis „Dies irae“ popisuje boj pri Sedanu; po svojih romanih, lirskih pesmih, po zgodovinskih dramah in po socialni igri: „Volk und Vaterland“ si je stekel zasluženo priznanje. — Ferdinand Avenarius, roj. 1855, se je učil naravoslovja, je mnogo potoval in se naselil v Draždanih ter tam ustanovil list „Kunstwart“, ki je postal važen činitelj v nemškem duševnem življenju; njegove zbirke „Wandern und Werden“ 1891, „Die Kinder von Wohldarf“, „Stimmen und Bilder“ bodo vedno ugodno vspevale. — Detlev pl. Liliencron rojen l. 1844. v Kielu, je služil pri vojaki, se je udeležil vojsk l. 1866. in 1870. kot stotnik, je stopil v pokoj ter se posvetil pisateljjevanju. Po svoji zbirki „Adjutantenritte“ je postal prvi nemški lirik; manj so ugajali njegovi dramatiški umotvori. Njemu soroden je Gustav Falke, roj. 1853. v Lübecku, poprej knjigotržec, zdaj učitelj glasbe. — Julij Bierbaum, roj. 1865. v Grünbergu v Šleziji, je v „Studentenbeichten“ posnemal Liliencrona in v humorističnem romanu „Die

Freiersfahrten und Freiersmeinungen des weiberfeindlichen Herrn Pankrazius Graunzer“ pokazal svoje zmožnosti. — Karl Busse, roj. 1872. l. v Lindenstadtu, je v prvi zbirki svojih pesmi l. 1892. s čarobno-lepim jezikom vzbudil splošno zanimanje in v poznejših delih izpolnil nade, ki jih je stavilo nanj občinstvo. Izdal je tudi živo pisano zgodovino nemškega pesništva v 19. stoletju. — Otto Ernst, roj. 1862 v Ottensee, poprej ljudski učitelj, zdaj pisatelj v Hamburgu, je zaslovel posebej po gledališčni igri: „Flachsmann als Erzieher“, ki se je predstavljala tudi v Ljubljani. — Maks Kretzer, roj. 1854 v Poznanju, je bil preprost tovarniški delavec in se je po naporu samoizobraževanju povzpел do priznanega delavca v pisateljski stroki. On je pisatelj socialnih romanov, v katerih s čudovito resnobo opisuje delavske kroge. Taki romani so: „Die Betrogenen“ (1882), „Die Verkommenen“ (1883), „Bergpredigt“, „Der Millionenbauer.“ V svojem glavnem delu, „Meister Timpe“ leta (1888), opisuje Kretzer vničevalni boj velikega kapitala proti malemu obrtniku; v spisu „Das Gesicht Christi“ pa tolaži reveže s podobo Izveličarjevo. — Jurij pl. Ompteda roj. 1863, častnik v pokoju, živi v Draždanih in popisuje najrajši vojaško življenje, n. pr. v „Unser Regiment“. — Wolfganga Kirchbacha, roj. 1857 v Londonu, ki živi kot pisatelj v Berlinu, sem lani opisal v „Edinosti“ kot moža, ki je pravičen Slovanom, ker je globok mislec. — Avstrijski Nemci so na odličan način zastopani v novejšem nemškem slovstvu. Njihov načelnik je Hermann Bahr roj. 1863. v Lincu in biva zdaj na Dunaju, kjer je priznan voditelj struje „Jung-Wien“. Za dramami: „Die neuen Menschen“ in „Die grosse Sünde“ se je lotil spisavanja veseloiger „Das Tschaperl“ in „Aus der Vorstadt“, v kateri nadaljuje dunajsko narodno igro. Bahr piše tudi literarne ocene v duhovitem zlogu in bistro opazuje literarno gibanje. — Dunajski žid in zdravnik Arthur Schnitzler, roj. l. 1862, zajema tvarino iz dunajskega življenja in si je z gle-

dališčnimi igrami in novelami pridobil stalno priznanje. — Med ženskami ne smemo prezeti Marije baronice Ebner-Eschenbach, ki je poleg najodličnejše nemške pesnice Anete pl. Droste-Hültsdorf (1797 do 1848) znamenita prikazen v nemški literaturi. Stara je sicer že 73 let, a pisatelj je še zdaj tako vspešno, da jo je Mayer sprejel v svojo knjigo: „Moderne deutsche Dichter“, Wien 1903. Porodila se je 1830 l. na gradu Zdišlovce na Moravskem. Svojo mater, grofico Dubsko, je izgubila koj ob rojstvu. Tretja soproga grofa, njenega očeta, jo je skrbno odgojila in jo seznanila z najodličnejšimi nemškimi pesniki, ker je uvaževala njene pesniške zmožnosti. Poletni je živela Marija na kmetih, pozimi na Dunaju v plemenitaških krogih. 1848. l. se je omožila s stotnikom baronom Ebner-Eschenbachom, ki je postal pozneje feldmaršal-lajtnant. Bartels („Geschichte der deutschen Litteratur“ II., 776) in Mayer („Grundriss der deutschen Litteraturgeschichte“, 208), mislita, da ji je dunajsko dvorno gledališče odprlo nov svet. Jaz sodim, da se take „sentence“ selijo iz knjige v knjigo, ne da bi bile opravičene; tudi odvisnost pisatelja od pisatelja je dostikrat samo namišljena. V 45. letu svoje starosti je nastopila s svojimi „Dorf- und Schlossgeschichten“ in je z njimi zbudila občo pozornost. Kakor kaže že ime, so osebe vzete iz različnih stanov, kajti v resnici plemenita aristokratinja goji ljubezen do vsega človečanstva. Ne da bi ravno imela namen, povdarjati didaktično stran, vendar razvija svoje povesti tako, da v njih značaji postajajo boljši. V povesti: „Der Kreisphysikus“ postane židovski zdravnik vsled vpliva poljskega plemenitaša, ko je zapustil svoje stanovske tovariše, dobrotnik človeštva. Tudi mnogo nizkih eksistenc je v povestih Eschenbach-ove. „Das Gemeindegeld“, ki jo štejejo med najboljše povesti nemškega slovstva, opisuje sina roparskega očeta. „Lotti, die Uhrmacherin“, je pa požrtvovalno žensko bitje, ki proda celo zbirko svojih ur, da pomaga svojemu bivšemu zaročencu, ki živi v srečnem zakonu z drugo ženo. Ebner-

Eschenbach se bavi v svojih povestih z raznimi socialnimi problemi. Svet, iz katerega zajemlje svojo tvarino, pa je Avstrija in to nemška in slovanska, in njeni ljudje so visoko plemstvo in častito občinstvo do kmetških fantov in do služabnikov. Žensk sumljivega značaja v njenih povestih ni. Pisala je Eschenbach tudi gledališčne igre: „Maria Stuart in Schottland“, „Männertreue“ in „Ohne Liebe“ in dramatiško pesem „Doktor Ritter.“ Tudi njeni aforizmi so duhoviti.

Avstrijski aristokratini priznava severni Nemeč, da je najbolj harmonično razvita in uglašena pisateljica v vsem nemškem slovstvu.

Še nekaterih drugih žensk omenimo! — Rikarda Huch, roj. l. 1864. v Brunšviku, se je nekaj časa učila modroslovja na Curiškem vseučilišču, bila potem istotam nastavljena na mestni knjižnici, se omožila v Florencijo in na zadnje preselila v Monakovo. Začela je pisateljstvo na dramatiškem polju z igro „Evoë“ iz italijanske renesanse, ki ni tolikanj drama, kot slika časa v dramatiški obliki. Koj s prvim romanom: „Erinnerungen von Ludolf Urslen dem Jüngern“ (l. 1893.) je stopila v prvo vrsto nemških pripovednic. Ludolf Urslen, zadnji onemogli potomec severnonemške patricijske rodbine, je pred vrenjem sveta zbežal v tihoten samostan in tam napisal na usodnih činih bogato zgodovino svoje rodbine. Okoli dvojice Ezard in Galejda se sučejo dogodki romana. To mojstrsko delo čitatelja spominja na odličnega pripovednika Gottfrieda Kellerja. Za tem romanom je Huch izdala več novel, izmed katerih omenimo: „Der Mondreigen von Schlaraffis“, „Teufeleien“, „Haduvig im Kreuzgang“. V njih nastopajo prikupne in ljubke osebe. — Drugi roman pisateljčin, „Aus der Triumphgasse“ nas spominja gledališke igre ruskega pripovednika Gorkega „Iz globočin življenja“. Roman ima tudi naslov „Lebensskizzen“ in nam predstavlja več slik, ki so posnete iz življenja revnega dela italijanskega pomorskega mesta. Delo je polno neizcrpne modrosti. Tretji roman „Vita somnium breve“ ima v sebi preveč premišljevanja in je premalo enoten.

Izdala je Huch tudi dve zbirki pesmi leta 1891. in 1894., s katerimi je prekosila v pesništvu skoraj vse sovrstnice. Tudi na znanstvenem polju je delala uspešno, kajti s svojimi spisi: „Blütezeit der Romantik“ in „Ausbreitung und Verfall der Romantik“ si je pridobila veljavo v slovstveni zgodovini.

Avstrijski profesor Mayer, ki je letos izdal „Grundzüge der deutschen Litteraturgeschichte“, piše o nji, da je „Rikarda Huch pesniška osebnost čudovite zmožnosti, dovršene tehnike, ki se vglablja v duha in v mišljenje sedajnosti in ideal združuje z realnostjo“. Tudi Hans Bothge jo je v „Literarisches Echo“, Berlin 1903, št. 11, ocenil jako ugodno.

Marija Evgenija delle Gracie roj. 1864 v Weisskirchenu na Ogrskem, se je po smrti svojega očeta, ki je bil rudarski ravnatelj, preselila na Dunaj in postala učiteljica. Radi slabotnosti je morala pustiti naporeni poklic in se je posvetila pisateljstvu, s katerim se je v kratkem času proslavila tako, da že zdaj o nji pišejo monografije. V vseh strokah pesništva je izdala dovršene umotvore. Njene pesmi (1882) v dovršeni obliki izražajo globoke misli. Potovala je po Italiji in svoje vtise izborno narisala v „Italienische Vignetten“. Z navdušenjem so najmlajši nemški pisatelji vsprejeli njen epos „Robespierre“ (1894), ki v njem v blestečih slikah predočuje francosko revolucijo. Pojavi v najnovejšem razvoju socialnega gibanja dajejo pisateljici snovi za dramatiške umotvore. „Schlagende Wetter“ slika naspotje med posestniki rudnikov in rudokopi; „Schwäne am Land“ žensko osamosvojenje, igra „Der Schatten“ pripoveduje, kako človeka reši umetnost njegovih strasti. Vse te igre so duhovite in naravno razpredene.

Gabriela Reuter roj. 1859 v Aleksandriji kot hči trgovca, se je z očetom preselila v Dessau in po njegovi smrti v Berlin. Zaslovela je po realistiškem romanu „Aus guter Familie“, kateremu so sledile lepe novele. — Celo kmetico imajo nemške pisateljice v svoji sredi, ta je Ambrosius

Johanna, roj. l. 1854 v Lengwethenu na vzhodnem Pruskem. Izobraževala se je v „Gartenlaube“. Po dnevu je delala na polju, ali mlatila ali pospravljala v hlevu, na večer celó ponoči je dajala izraz svojim bolestim in veselim čutilom. Zložila je do 500 pesmi in zna vse na pamet. Izbrane pesmi je izdala l. 1894. in si takoj pridobila priznanje.

Mayer v svoji knjigi „Moderne deutsche Dichter“ navaja med drugimi njenimi tudi pesmico: „Mein Glück“, katero tukaj podajamo brez zadnje kitice:

Ein warmes Strohdach, kleine Fensterlein,
Umspannen lieb von lustig grünem Wein;
Ein Wiesenplan, mit Blumen übersät
Ein schmaler Pfad zum Ährenfelde geht.
Das kleine Feld vom Tannenwald umsäumt,
Darin es sich so wonneselig träumt.

Der Vöglein bunte Schar das Herz erfreut,
Der stille Friedhof ein paar Schritte weit,
Ein Blick in's blaue schöne Himmelszelt —
Wie klein und ärmlich ist doch meine Welt.
Und doch, wenn Abendglocken rufen fromm,
Ich müd' und hungrig heim vom Felde komm,
Und meiner Hütte grauer¹⁾ Rauch entsteigt,
Im Westen flammend sich die Sonne neigt,
Mein Kind frohlockend mir entgegen springt,
Vom Herde traut ein helles Feuer winkt,
Wenn alles atmet süsse Abendruh,
Und meine Hand die Türe riegelt zu,
Wenn Stern zu Stern am Himmel sich gesellt
Wie gross und herrlich ist doch meine Welt!

¹⁾ Namesto leiser Rauch sem napisal grauer Rauch.

Po najnovejšem gibanju je pokopan naturalizem in Nemci se v slovstvu približujejo mlajši romantiki. Iz vojaškega stanu je vzniklo nekaj odličnih pisateljev; najodličnejši bi pač bil Ernst pl. Wildenbruch, ki ga pa nismo omenili, ker spada kolikor toliko v poprejšnjo dobo, dasi je rojen l. 1845. On je prav za prav pruski dramaturg. Poprej nemški pisatelji gmotno niso dobro izhajali, pa zdaj si najplodovitejši vže kupujejo posestva.

Kdor se hoče podrobneje seznaniti z gibanjem v novejšem nemškem slovstvu, temu priporočamo v začetku spisa omenjeno Schönbachovo knjigo „Über Lesen und Bildung“.

Našim srednjim šolam bi namesto Kummer-Steyskalove nemške literarne zgodovine bolj ugajala v tem spisu tudi enkrat vže omenjena knjiga Mayer', „Grundzüge der deutschen Litteraturgeschichte, Wien, 1903“. Profesorji nemškega jezika in slovstva preveč prezirajo najnovejšo dobo in mladino nadlegujejo z Bodmerjem in Gottschedom ter s šlezijškimi pesniškimi šolami. Vsekako bi bilo umestno, da bi se pri svojih predavanjih bolj ozirali tudi na novejšo slovstvo. Po Mayerjevem uzorcu naj bi kdo slovenski mladini spisal slovensko slovstveno zgodovino s slikami najiminenitnejših pisateljev, v obsegu kakih 250–300 strani s posebnim ozirom na najnovejšo dobo!

